

Televerkets hus

Byggnadsminnen i Kronobergs län

LÄNSSTYRELSEN
I KRONOBERGS LÄN

inlöser vid anfordran denna sedel å

100 KRONOR

Svenska Bankens

109.

L,

10 KRONOR

inlöser vid anfordran denna sedel å

10 KRONOR

1899

inlöser vid anfordran denna sedel å

5 KRONOR

enligt lagen om rikets mynt af den 30 Maj 1875

5 KRONOR

inlöser vid anfordran denna sedel å

5 KRONOR

enligt lagen om rikets mynt af den 30 Maj 1875

1904.

Televerkets hus

Byggnadsminnen i Kronobergs län

Copyright © 2012 Länsstyrelsen Kronoberg

Text: Thomas Lissing

Layout: C/o Lillebil AB

Tryck: Davidsons tryckeri, Växjö

ISBN: 978-91-89285-35-4

Dnr: 439-1137-12

Innehåll

Förord	6
Riksens Ständers Banco	7
Stortorget – Växjös handelsplats	12
Ett bankpalats i jugendstil	22
Banken blir Televerkets hus	37
Förändringar i verksamhet och fastighet	44
Byggnadsminnet Televerkets hus	56
Källförteckning	61

Förord

Televerkets hus vid Stortorget i Växjö byggdes ursprungligen som Riksbankens byggnad. Riksbanken etablerades i Växjö år 1881, efter en motion av riksdagsman J.A. Sjö från Linneryd. Verksamheten inhystes till en början i olika byggnader i anslutning till torget innan man 1911 kunde flytta in i det då nybyggda bankhuset vid stortorget nordöstra sida. Torget hade en tradition av banketableringar, varför valet av lokalisering föll sig naturligt.

Byggnaden utfördes i jugendstil, efter ritningar upprättade av stockholmsarkitekten på modet, Erik Lallerstedt. När Riksbankens nya kontor stod klart var det, bortsett från residens och stadshus, det ojämförligt största huset i centrala Växjö. Det beskrevs som monumentalt, och väckte en viss irritation både för sin storlek och det faktum att det var ett statligt byggprojekt.

Redan från början var delar av fastigheten avsedd att hyras ut till Postverket och Telegrafstyrelsen. Posten flyttade ut ur huset 1947. Telegrafstationen upphörde under 1976, och med den allt mindre utrymmeskrävande tekniken kunde

Televerket på 1980-talet helt flytta sin verksamhet från den gamla byggnaden till den nya. På 1990-talet, då annan bankverksamhet upptog hela fastigheten, omvandlades dess inre fullständigt.

Själva byggnadens exteriör är välbevarad och byggnaden så intressant att den förklarades som statligt byggnadsminne 1993. När Televerket ombildades och fastigheten övergick i privat ägo övergick tillsynsansvaret för byggnadsminnet till Länsstyrelsen 1995. Denna skrift berättar om byggnadens historia. Författare är frilansjournalist Thomas Lissing, Växjö.

Kristina Alsér
Landshövding

Heidi Vassi
Länsantikvarie

Riksens Ständers Banco

Riksbanken är Sveriges centralbank, med säte i Riksbankshuset på Helgeandsholmen i Stockholm. Den bildades redan år 1668 och är därmed världens äldsta centralbank.

Historien började dock ett drygt decennium tidigare, då adelsmannen Johan Palmstruch år 1656 etablerade Sveriges allra första bank. Stockholm banco lånade inte bara ut

pengar utan gav dessutom ut sedlar. Men en alltför frikostig sedelutgivning blev också dess fall. Banken drabbades av en förtroendekris och gick omkull 1668. Samma år gjordes en rekonstruktion med riksdagen som ny huvudman, och verksamheten kunde istället återuppstå som en statlig bank; Riksens ständers banco. Namnet syftade naturligtvis på de fyra ständerna i riksdagen. Till en början huserade man i Axel Oxenstiernas palats vid Storkyrkobrinken, men med den växande verksamheten behövdes större lokaler. Arkitekten Nico-

Riksbankens byggnad från 1682 står ännu kvar vid Järntorget i Gamla stan.

Intyg om kvarstående
belopp av lån upptaget
i Rikens ständers bank
mot pant, av Äryds järn-
bruk och säteri år 1834.
Foto: Thomas Lissing.

55 CH
Äryds
munk

Uppå det af Rikens Råd Herr J. H. A. Ulfhan
år 1834 den 8 Mars och Rikets Ständers Bank under
N:o 387 upptaget lån af Rikens Råd Herr J. H. A. Ulfhan
pant af Äryds järnbruk med tillhörande Masugns utlägg,
jernet och Rånhamnen samt öfriga inrättningar jämte
Äryds Salteris / Mantal med allas friga delar Pant
och Landt Egendoms och herandes hemman, Lopp och
Lagenheter i Pernochens län, Rongat Herad
och Skemsjö socken; återstod efter sitta inder
talan den 30 December 1833 och
Capital, Fem Tusende Nio hundra
Tretio två Riksdaler, fyratis tre,
Skillingar, åtta Runsk. Pengar
Sedlar, warande den upplupna Rantans
till nyss nämnde slag af fulla liquidor,
som härmed på begäran intygas
Låne Banken den 27 Februarii
1834.
J. Torss
Rån. m. m.

3932 - 43. 6.
2766 - 21 - 10
8899 17 - 6.

Riksbankshuset i
Stockholm, ritat 1975
av Peter Celsing, har
en fasad som utstrålar
tyngd och soliditet.
Foto: Thomas Lissing.

las Tessin den äldre anlätades för att rita ett nytt riksbankshus, som under åren 1675-1682 uppfördes vid Järntorget i Gamla stan. Bankverksamheten flyttade dit in år 1680.

Statsekonomin vid tiden för riksbankens start var främst inriktad på finansiering av landets krigföring. Runt om vid landets bruk och faktorier tillverkades då kanoner, ankare, uniformstyg och annan militär utrustning, vilket krävde medel för investeringar. Sedan starten hade Riksens Ständers Banco även lånat ut pengar mot pantsättning. Det betydde att man snart hade mängder av värdeföremål i förvar, bland annat konst och ädla metaller. Behovet av utrymmen för dessa panter ökade kontinuerligt, och ledde till en rad utbyggnader under 1700-talet och det tidiga 1800-talet. Med tiden förändrades bankens inriktning och under 1700-talet kom tyngdpunkten att ligga på sedelutgivning. När industrialiseringens effekter började märkas, vid 1800-talets början, ökade behovet av att finnas representerad även på landsbygden. Avdelningskontor inrättades på 1820-talet i Malmö och Göteborg, och snart följde fler städer efter. Storskiften och ny teknik skapade investeringsbehov inom lantbruket, vilket lade grund för en ökad låneverksamhet. Snart började också järnbruket effektiviseras och skogen exploateras, samtidigt som ångkraften gjorde det möjligt att lokalisera verksamheter utan att vara beroende av vattenkraft. Förutom riksbanken fanns 1850 omkring 80 banker runt om i landet. 1867 ändrades namnet Riksens Ständers Banco till Sveriges riksbank.

Det sena 1800-talet var ytterligare en expansiv period i bankens historia. Enligt beslut i riksdagen skulle nya avdelningskontor för riksbanken byggas i landets residensstäder. Under åren 1885-1894 uppfördes nya hus för detta ändamål i Göteborg, Härnösand, Jönköping, Karlstad, Malmö och Östersund. Samtidigt inleddes byggandet av det nya huvudkontoret på Helgeandsholmen. Fler avdelningskontor följde fram till 1900-talets första decennier, med Växjökontoret år 1911 som ett av de sista. Huvudkontoret i Stockholm övergavs under 1970-talet, då riksdagen behövde utöka sina lokaler, och ett nytt hus uppfördes vid Brunkebergstorg. Detta ritades av arkitekt Peter Celsing och stod klart 1976.

Till Växjö kom riksbanken år 1881, efter en motion av riksdagsman J. A. Sjö från Linneryd. Ett avdelningskontor för ändamålet inreddes först i den Wittlockska fastigheten vid stortorget nordvästra hörn. Årshyran för denna lokal var 1200 kronor. Den första styrelsen bestod av tre ordinarie ledamöter och tre suppleanter. De förstnämnda var överstelöjtnant Toussaint Charpentier, förste lantmätare Carl Åberg samt fil. dr. C. J. Th. von Schantz. De anställda hade titlar som kammarskrivare och riksbanksassistent. 1888 flyttades verksamheten till den Sundbergska gården, det hus som i senare tid mest blivit känt som Quidings bokhandel. 1911 kunde man flytta in i det då nybyggda bankhuset vid stortorgets nordöstra sida. Det var då riksbankens första egna kontor i Växjö.

Från 1888 hade Riksbanken sitt avdelningskontor i Växjö inrymt i Sundbergska gården, innan man kunde flytta in i det nya huset vid torget 1911. Foto: Thomas Lissing.

Stortorget – Växjös handelsplats

Den 15 februari varje år samlas en liten skara skinnhandlare på stortorget i Växjö. Det är en traditionsenlig köpenskap som har pågått i många generationer. Sigfridsmässomarknaden har faktiskt anor sedan den förkristna tiden, alltså redan innan S:t Sigfrid lät grunda kyrkan på 1000-talet. Det är som vägmöte och handelsplats Växjö stad har sitt ursprung, vilket denna historiska rest varje vinter påminner oss om. Jämte domkyrkan har torget under lång tid varit det nav som stadslivet kretsat kring.

Torget har dock inte alltid sett ut som det gör idag. På den äldsta bevarade stadskartan från 1658 kan man se att det då var betydligt mindre och hade en annan placering. Torget låg då invid Kronobergsgatan, vid nuvarande stadshotellets östra sida, där det finns en naturlig höjd i topografin. Troligtvis har torget funnits på den platsen även längre tillbaka i tiden, långt före kartan ritades.

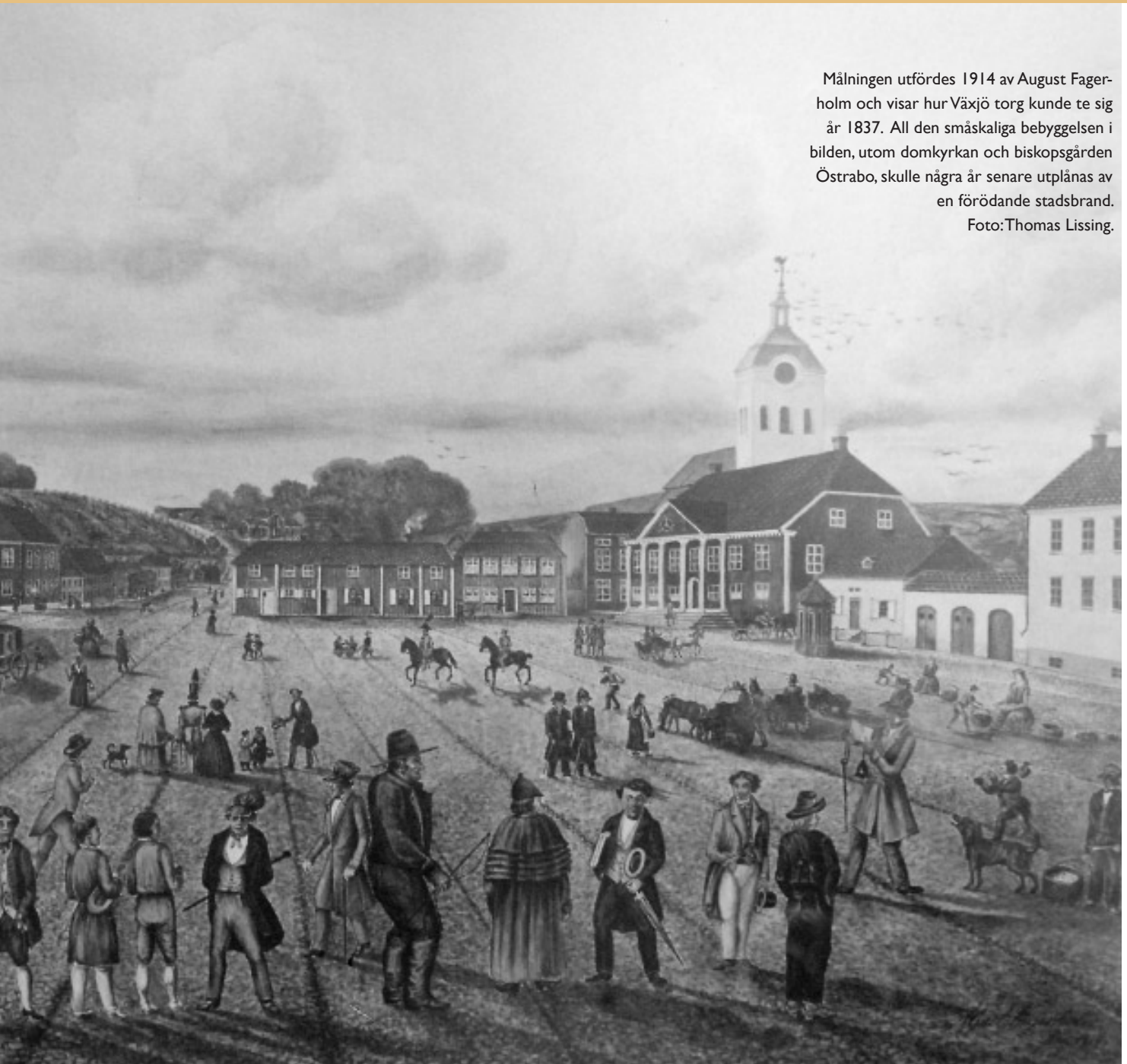
Torget behöll sin lilla storlek fram till 1800-talets början. På 1837 års stadskarta, några år innan den förödande brand som ödelade hela centrum, kan man se att torget växt till den storlek det har idag. Då hade det utökats till att omge Storgatan på både dess södra och norra sida. Residens och stadshus hade rests som pampiga fonder på dessa sidor; byggnader som utmärkte sig genom sin storlek gentemot de övriga gårdarna runt torget.

Målningen utfördes 1914 av August Fagerholm och visar hur Växjö torg kunde te sig år 1837. All den småskaliga bebyggelsen i bilden, utom domkyrkan och biskopsgården Östrabo, skulle några år senare utplånas av en förödande stadsbrand.

Foto: Thomas Lissing.

Wexiö stads Grundritning jemte Plan till dess utvidgande, uprättad år 1753 efter befalning. Torget var vid den här tiden mycket litet, och förskjutet åt sydost jämfört med det nuvarande. Foto: Thomas Lissing.

Detalj av "Wexiö stads Grundritning jemte Plan till dess utvidgande, uprättad år 1753 efter befallning".

Handelsunderrättelser Torgpriser i Wexjö.

Lördagen den 22 Juli.

Potatis 0: 75—0: 80 pr 26 liter.
 Potatis (ny) 0: 08 pr liter.
 Råg 0: 14 pr kg.
 Hafre 0: 11—0: 13 pr kg.
 Fläsk (helslakt) 0: 75—0: 80 pr kg.
Styckadt 1: 05—1: 10 pr kg.
 Nötkött 0: 60—0: 70 pr kg.
 Styckadt 0: 60—0: 90 pr kg.
 Färskött 0: 80—0: 95 pr kg.
 Styckadt 0: 90—1: 10 pr kg.
 Rökt d:o 1: 10 pr kg.
 Kalkkött 0: 30—0: 40 pr kg.
 Styckadt 0: 50—0: 60 pr kg.
 D:o göd 0: 70—0: 85 pr kg.
Styckadt 0: 80—1: 05 pr kg.
 Hästkött (benfritt) 0: 60—0: 70 pr kg.
 Hudar 0: 65—0: 75 pr kg.
 Kalfakinn 8: 75—4: 00 pr kg.
 Fårakinn 0: 75—1: 00 pr st.
 Smör 1: 80—2: 00 pr kg.
 Agg 1: 15—1: 20 pr tjog.
 Söt mjölkost 1: 00—1: 50 pr kg.
 Skumost 0: 80—0: 90 pr kg.
 Rökt strömming 0: 40—0: 50 pr tjog.
 Bråvikens d:o 0: 50 pr kg.
 Rödspettar 0: 70 pr kg.
 Aborre 0: 60—0: 70 pr kg.
 Braxen 0: 65—0: 75 pr kg.
 Gadda 1: 00—1: 10 pr kg.
 Sik 0: 70 pr kg.
Rökt lax 8: 00—8: 50 pr kg.
Färsk lax 8: 00—8: 50 pr kg.
 Al (färsk) 1: 75 pr kg.
 Hvitling 0: 50 pr kg.
 Makrill 0: 35 pr st.
 Piggvar 0: 80 pr kg.
 Kolja 0: 35—0: 40 pr kg.
 Gås 2: 00—2: 25 pr kg.
 Helgefundra 1: 25 pr kg.
Oxtunga 1: 25—1: 50 pr st.

På samma karta kan man se att kvarteret Lyktan då var delat i tre jämnstora fastigheter. På den södra av dessa, där riksbanken 1911 kom att bygga sitt bankhus, stod en äldre köpmangård. Det var i denna gård som en brand utbröt år 1843, vilken sedan spred sig och snabbt lade staden i aska. Över 80 gårdar brann ner, vilket utgjorde större delen av stadsbebyggelsen. Inga människor omkom, men många stod hemlösa. Åren efter branden innebar en intensiv period av byggande, och bland annat tillkom ett nytt residens och ett nytt stadshus vid torget. I kvarteret Lyktan, liksom i övriga kvarter i torgets närhet, uppfördes nya handelsgårdar.

När Riksbanken 1909 köpte tomten intill torget för sitt kommande bankhus, var valet av plats ingen slump. Torget hade sedan länge fungerat som en magnet för stadens banketableringar. Den första banken, Kronobergs läns sparbank, startade faktiskt sin verksamhet 1828 i dåvarande residenset. Tio år senare flyttade man till den då nybyggda Wittlockska hörnfastigheten i kvarteret Sunaman. 1871 flyttades verksamheten till Nygatan, men 1931 var man tillbaka vid torget i den nybyggda fastigheten Sunaman 2.

1867 öppnade Smålands enskilda bank kontor i fastigheten vid Kronobergsgratan 8, och när man 1903 bytte lokal valde man att flytta till grannhuset intill Storgatan. När det

På torget utanför riksbanken pågick handel i en annan skala. Torgpriserna är från den 22 juli 1911. Foto: Thomas Lissing.

Växjö torg omkring 1905, innan den storskaliga bebyggelsen tagit sin början.
Foto: Anna Blom, Smålands museum.

Stads panorama fotograferat från domkyrkans torn år 1912. Riksbanken är på plats och på motstående sidan om torget är ett nytt bankhus under uppförande.
Foto: Anna Blom, Smålands museum.

återigen blev aktuellt att expandera byggde man ett nytt hus på andra sidan torget, ritat av arkitekterna Barsöe och Wibroe på 1970-talet.

Skånes enskilda bank kom till Växjö 1869 och flyttade några år senare in i den Schanderska fastigheten på Kungsgatan 5.

1903 tog Skånska handelsbanken över Smålands enskilda banks lokaler på Kronobergsgatan 8. Redan tio år senare lät banken uppföra ett stort bankhus på den tidigare Wittlockska fastigheten, vid torgets nordvästra hörn.

Växjö stortorg hade en central roll för handeln i staden, både i stort och smått. Här fanns storkapitalet representerat genom bankbyggnaderna, men också den vardagliga ekonomin i form av torghandeln. Men torget var dessutom en viktig mötesplats för stadens invånare. Vid förra seklets början spelade exempelvis regementets musikkår promenadmusik på torget varje söndagseftermiddag. Stadens familjer spatserade då på platsen för att träffa vänner och bekanta. Denna tradition var ett sätt att både befästa sociala strukturer och knyta nya kontakter. Inte minst sägs det ha varit ett ypperligt tillfälle för de yngre att spana på lämpliga kandidater av det motsatta könet.

Under hela 1900-talet har torgets identitet och utseende diskuterats livligt i olika sammanhang. Många idéer till utsmyckningar och anläggningar har prövats, men sedan förkastats. Ett ständigt återkommande diskussionsämne har varit bilarnas vara eller icke vara på torget.

Växjö stortorg så som det används idag.
Här samsas torghandel med bilparkering.
Foto: Thomas Lissing.

Ett bankpalats i jugendstil

Det hade beslutats i riksdagen att det i varje residensstad skulle byggas ett nytt avdelningskontor för riksbanken. Att Växjö blev en av de sista orterna där det förverkligades var kanske inte så konstigt. Stadens befintliga avdelningskontor hade vid tiden kring förra sekelskiftet gått knackigt, och utsattes under 1906 för hård kritik från centralt håll.

Riksdagens revisorer i fjor höst hade uppmärksammat den minskade rörelsen vid Wexiökontoret och uttalat tvekan om, huruvida det äfven under synnerligen ogynnsamma förhållanden och på en ort, der riksbankens verksamhet förefaller öfverflödig, skall vara nödvändigt att, såsom nu är föreskrifvet, hafva kontor af riksbanken inom hvarje län utom Stockholms.

Men bankutskottet kom till Växjökontorets försvar, och menade att den mindre direkta vinsten berodde på ett högre innehav av remissväxlar i kontorets växelportfölj. Man ansåg kontoret vara en lika betydelsefull länk i organisationen som vilket annat kontor som helst, och tillade i sitt uttalande:

Dessutom får man äfven tänka på den uppgift, kontoren i residensstäderna ha att betjena statsverket vid dess in- och utbetalningar och att riksbanken, som på dessa medel icke godtgör ränta, derfor har afsevärd fördel.

Byggplanerna sattes i verket, och enligt köpekontraktet den

10 april 1909 betalade riksbanken 60 000 kronor för tomten Lyktan 3. På fastigheten stod ett flertal byggnader som uppförts efter branden 1843, varav ett stenhus ingick i köpet. Det skulle få stå kvar, medan de övriga kunde flyttas eller rivas och bortföras av de tidigare ägarna.

Till skillnad från andra banker utlyste inte riksbanken arkitekttävlingar vid sina nybyggen, utan anlidade välrenom-

Organisk, men mycket stram, dekoration av balkongräcke mot Storgatan. Foto: Thomas Lissing.

De gamla ekportarna är gedigna, och försedda med dekorativa beslag. SR står naturligtvis för Sveriges Riksbank. Foto: Thomas Lissing.

Ett urval av de mynt och sedlar som var gångbara då Växjös riksbankskontor öppnade 1911. Pengar från Myntkabinettet, Smålands museum/Kulturparken Småland AB.
Foto: Thomas Lissing.

merade arkitekter som redan var vana vid stora statliga projekt. Därför utsågs stockholmsarkitekten Erik Lallerstedt, som också kom att bli riksbankens officiella arkitekt vid flera ytterligare byggen. Han presenterade ritningar till det nya Växjökontoret i juli 1909, vilka dock först inte godkändes i stadens byggnadsnämnd. Klagomålen hade med byggnadens storlek att göra, man var helt enkelt inte vana vid byggnationer av den här dimensionen i innerstaden. I nämndens anmärkningar stod det att gårdsytan var för liten i förhållande till tomtens storlek, samt att byggnaden saknade avskurna hörn. Det förra hade med brandsäkerheten att göra, medan det senare ansågs viktigt för att ge kvarteret en mjukare framtoning.

Riksbankens tjänstemän var vana vid att hantera liknande situationer, och överklagade omedelbart beslutet hos Konungens befallningshavare i Kronobergs län. Denne, det vill säga landshövding Charles von Oelrich, upphävde byggnadsnämndens beslut. Byggnadsnämnden fick se sig besegrade, och godkände den 27 oktober Lallerstedts oförändrade ritningar, med villkoret att erforderligt antal brandfack med slangar skulle installeras.

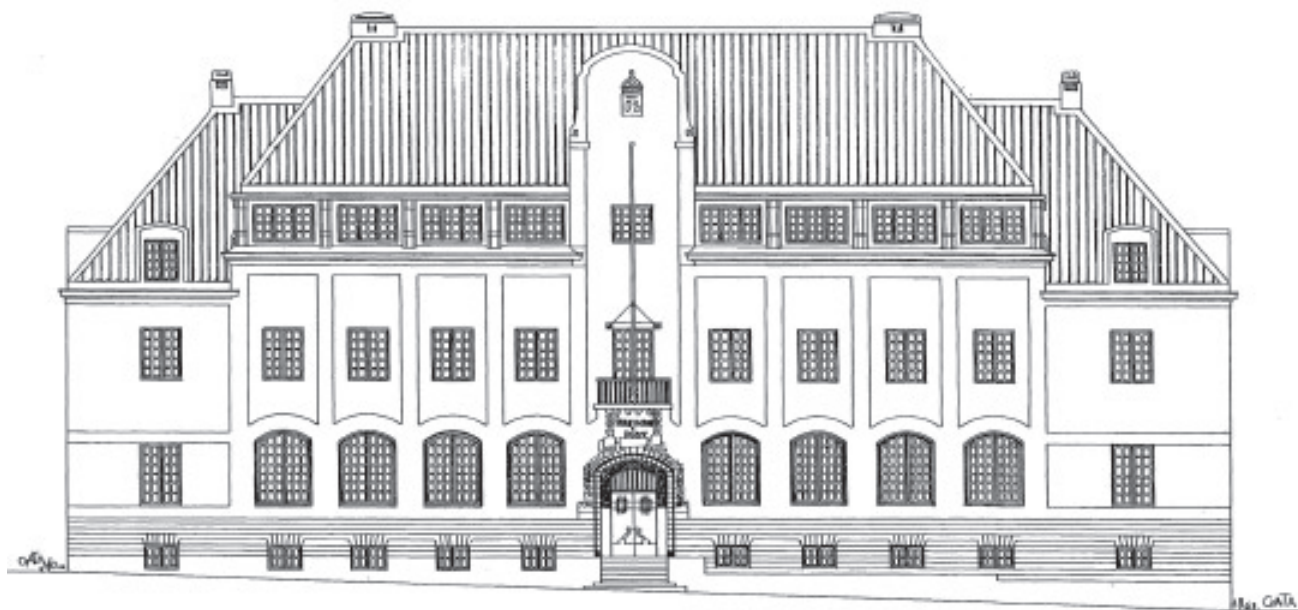
Dagen före nyårsafton 1909 skrevs entreprenadkontrakt med byggmästare Axel Persson i Göteborg. Därefter kontrakterades även byggmästare C. G. Wettermark. Elinstallationerna utfördes av Luth & Roséns elektriska AB och vattenledningar av Hilmer Anderséns Mekaniska verkstad i Skövde.

För möblering av banklokalen ansvarade AB Axel Beckmans Möbelfabrik i Norrköping, till en summa av 5 618

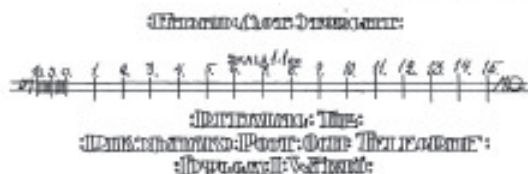

Takstolarna har en imponerande konstruktion av timmer och järnbalkar.
Foto: Thomas Lissing.

På Lallerstedts ritning kan man tydligt se hur den horisontella riktningen i bottenvåningens sandsten står mot den putsade fasadens vertikala lisener. Foto: Stadsbyggnadskontoret, Växjö kommun.

Sektion av riksbankshuset från öster, med trapphustornet i högerkanten. Foto: Stadsbyggnadskontoret, Växjö kommun.

Fasadritning mot Kanalgatan, nuvarande Linnégatan. Foto: Stadsbyggnadskontoret, Växjö kommun.

Bakom de ursprungliga grindarna mot Linnégatan döljer sig det som en gång var den trånga passagen in till dåvarande gårdsplanen. Mitt inne i denna fanns förr en tung fallgrind monterad, som snabbt kunde stänga ute ovälkomna besökare.
Foto: Thomas Lissing.

kronor och 20 öre. För 4 294 kronor och 65 öre möblerade växjöfirman Sjö Dahl & Haglind direktörens, styrelsens, ombudsmannens och tjänstemännens rum, samt arkivet.

Grunden lades av gråsten i kallmur med innermurar i betong. Sockeln utfördes i krysshämrad grå granit i cementbruk. På denna restes byggnaden med murade väggar av tegel, och med trappor och solbänkar i granit. Fasaderna slätputsades och avfärgades i grått, med fält i ljusare grått. På taket lades tvåkugigt tegel, samt plåt på kupor och trapphustak.

Bygget försenades av en lockout under våren 1911, men stod färdigt till hösten samma år. Det avsynades i november av bland annat Lallerstedt själv, och man kunde då konstatera att inga anmärkningar behövde göras.

När riksbankens nya kontor stod klart var det, bortsett från residens och stadshus, det ojämförligt största huset i centrala Växjö. Det beskrevs som monumentalt, och väckte en viss irritation både för sin storlek och det faktum att det var ett statligt byggprojekt. Inte heller den lokala pressen brydde sig om att referera resultatet, utan banken invigdes i tysthet utan några festligheter.

Före detta Riksbankens entré mot Stortorget, med dekorativa reliefer. Originaldörrarna i massiv ek finns kvar utanför den modernare porten. Foto: Thomas Lissing.

I källarvåningen fanns förr valvet, men
fönstren i gatuplan försågs med smidda
galler mest för deras dekorativa verkan.
Foto: Thomas Lissing.

Lifförsäkringsanstalten Tryggs
hus vid Engelbrektsplan ritade
Erik Lallerstedt ett par år innan
riksbanken i Växjö.
Foto: Thomas Lissing.

Arkitekt Erik Lallerstedt

Erik Lallerstedt föddes 1864 på godset Skå-Edeby på Svartsjölandet. Han studerade arkitektur på Kungliga Tekniska Högskolan i Stockholm under åren 1882-1886, och därefter tre år på Konstakademiens arkitekturskola. Strax efter att studierna avslutats fick han sitt genombrott, när han vann en tävling om hur en av akademiens hus skulle byggas om. Han fick därefter ett flertal prestigefyllda uppdrag i huvudstaden, bland annat Matteuskyrkan 1901-1903 och Lifförsäkringsanstalten Tryggs hus vid Engelbrektsplan 1907-1910. Vid den här tiden hade han själv hunnit bli professor vid KTH, och var involverad i planeringen av ett helt nytt högskoleområde vid Valhallavägen. Han bjöds in av regeringen att delta i en arkitekttävling, i konkurrens med Ferdinand Boberg och Lars Israel Wahlman. I april 1912 visade det sig att Lallerstedt vunnit med sitt förslag, under mottot "varken hopp eller fruktan". Bygget inleddes på våren 1914 och i oktober 1917 kunde den första etappen invigas. Högskolans byggnader, liksom flera av Lallerstedts tidigare hus, ritades i en stramt hållen nationalromantisk stil, med tunga tegelfasader i dekorativa förband och vitmålade fönster med täta spröjs. De skulle med sin monumentala arkitektur uttrycka de tekniska utbildningarnas ökade betydelse i samhället.

Arkitekt Erik Lallerstedt omkring 1920.
Foto: Wikimedia commons.

Strax före 1910 utsågs Erik Lallerstedt till både Sveriges riksbanks och Kungliga postverkets arkitekt, och runt om i landet uppfördes ett flertal av hans post- och bankbyggnader. Samtidigt med riksbanken i Växjö ritade han ett liknande riksbankshus i Västerås, samt ytterligare ett i Kristianstad. Det senare dock med synlig tegelfasad utan puts. Sina sista riksbankshus ritade han i Falun 1929 och Visby 1934.

I Kronobergs län har Erik Lallerstedt förutom riksbanken ritat den nya kyrkan i Jät. Den gamla kyrkan från tidig medeltid ansågs vid mitten av 1800-talet vara för trång, och en utbyggnad var inte aktuell. Ärendet diskuterades länge och väl i församlingen, och 1902 skänkte slutligen baron Rappe en bit mark i Helgåkra. För den nya kyrkan anlätades Lallerstedt, som då blivit en arkitekt på modet. Detta skedde

Erik Lallerstedt (t. v.) fångad på bild 1933 tillsammans med två andra kända arkitekter; Le Corbusier och Ivar Tengbom.
Foto:Wikimedia commons.

ett par år innan bygget av riksbanken, och helt oberoende av detta. Den senare byggnaden var ett uppdrag inom tjänsten som riksbanksarkitekt. Kyrkan i Jät stod färdig 1909 och fick trots sin litenhet en typisk prägel av jugendstilen. Den är särskilt intressant som en av mycket få jugendinspirerade kyrkor inom Växjö stift.

Lallerstedt hade kanske sin storhetstid under 1910-talet, men lyckades under sin långa karriär anpassa sig efter de växlande

idealen inom arkitekturen. Han tillämpade vid seklets början en försiktig jugendstil, som snart övergick i nationalromantik. Under följande decennium verkade han i klassicismens symmetriska anda, för att under 1930-talet växla över till funktionalismens pragmatiska enkelhet. Postgirots byggnad från 1932 och Nybrogatans postkontor från 1936 utgör bra exempel på det senare.

Erik Lallerstedt avled 1955, 91 år gammal.

Kungliga Tekniska högskolans första stora byggnadskomplex. De voluminösa tegelbyggnaderna påminner i stil om Lallerstedts riksbanksbyggen i både Kristianstad, Västerås och Växjö. Foto: Thomas Lissing.

Lallerstedt ritade posthuset på Odengatan i Stockholm 1928-29 i typisk nyklassicistisk stil. Foto:Wikimedia commons.

Högst upp på fasadens fronton mot Storgatan har Telegrafstyrelsen fått sitt emblem i relief. Foto: Thomas Lissing.

Banken blir Televerkets hus

Fastigheten Lyktan 3 (numera Lyktan 4) byggdes av och för Sveriges riksbank. Men med tiden kom byggnaden att bli mer känd som Televerkets hus.

Redan från början var delar av fastigheten avsedd att hyras ut till Postverket och Telegrafstyrelsen. Det var ett arrangemang som även förekom vid andra städers avdelningskontor, exempelvis i Kristianstad och Västerås. Riksbanken markerade dock sin betydelse genom att förlägga sin egen entré mot torget, medan postens ingång placerades mot Storgatan. Arkitekt Lallerstedt ritade en bottenvåning som i praktiken var uppdelad på två, och där ingen förbindelse fanns mellan dessa. För att komma från riksbanken till posten var man alltså tvungen att gå ut och runt kvarteret.

Från torget kom man in i en vestibul och därefter en korridor som vek av åt söder. Vid mitten av denna fanns en lång disk där riksbanken hade sitt publika kontor, med fönster mot torget. Denna korridor var det enda utrymme allmänheten hade tillgång till. I övrigt var planlösningen ganska sluten, med många små utrymnen och med avskilda direktions- och styrelserum mot Storgatan.

I postens entré fanns en vinklad vestibul med postfack. Innanför denna var själva postlokalen, med en rundad disk som utgjorde gränsen mellan besökare och tjänstemän. Bakom detta rum, i byggnadens östra del, fanns de olika post- och tidningsexpeditionerna.

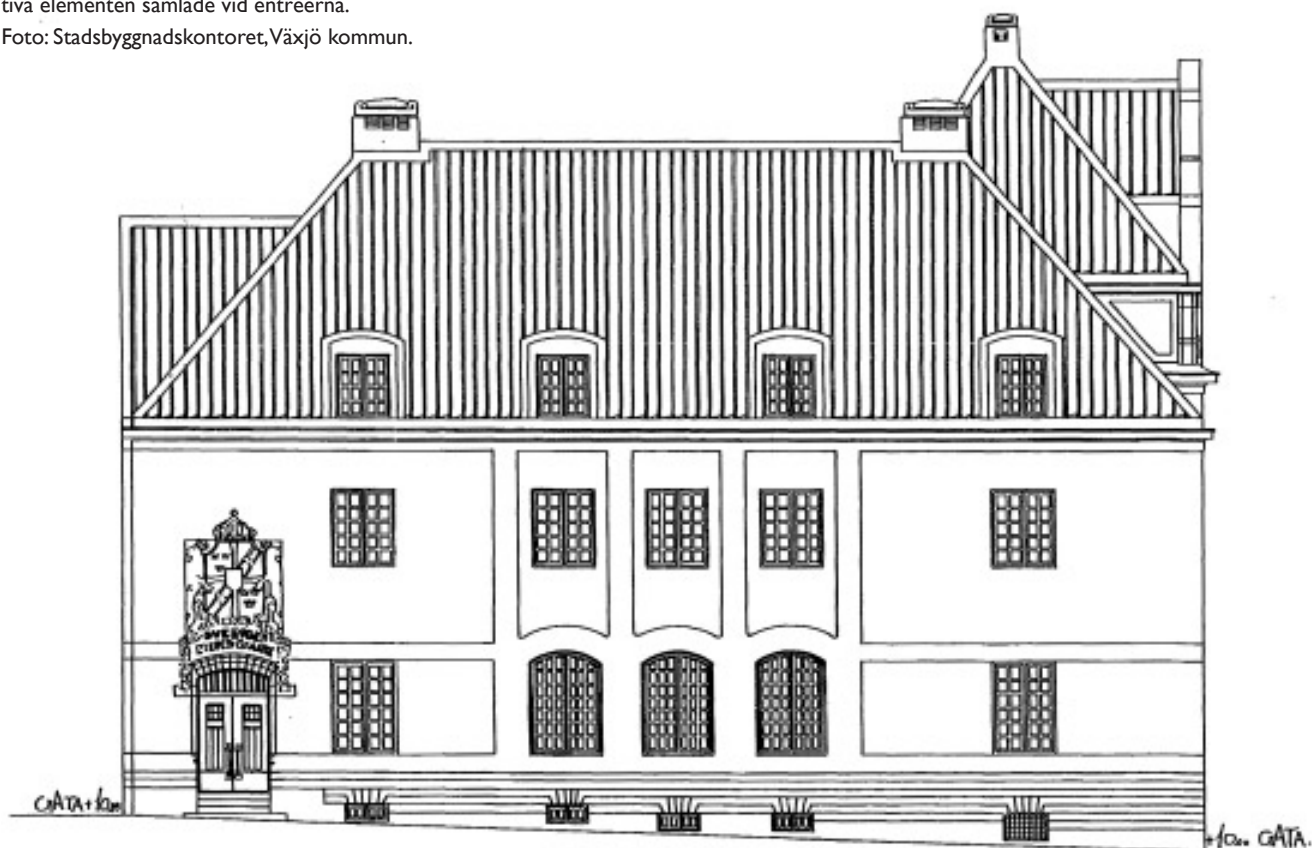
Ovanpå posten hade telegrafstyrelsen sina lokaler. Här fanns ett rum för allmänheten, med fem telefonhytter på rad,

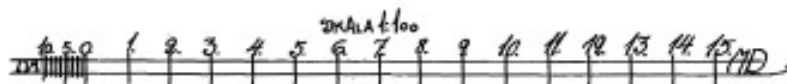
Post- och Telegrafverkets entré mot Storgatan. De ursprungliga ekportarna finns ännu kvar. Foto: Thomas Lissing.

Fasaderna ritades stilrent enkla, med de dekorativa elementen samlade vid entréerna.

Foto: Stadsbyggnadskontoret, Växjö kommun.

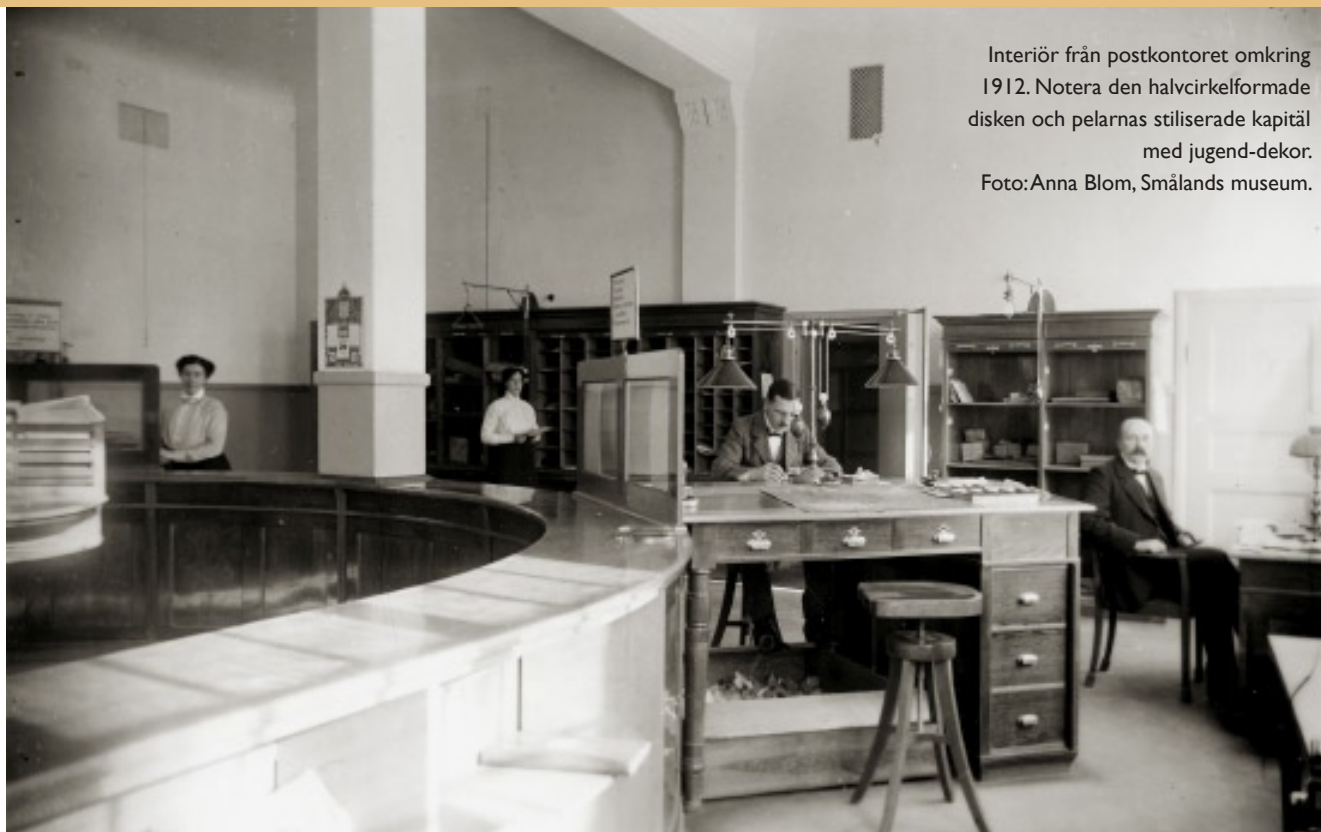

STADSBYGGNADSKONTORET VÄXJÖ

STADSBYGGNADSKONTORET VÄXJÖ

STADSBYGGNADSKONTORET VÄXJÖ
STADSBYGGNADSKONTORET VÄXJÖ

Interiör från postkontoret omkring 1912. Notera den halvcirkelformade disken och pelarnas stiliserade kapitäl med jugend-dekor.
Foto: Anna Blom, Smålands museum.

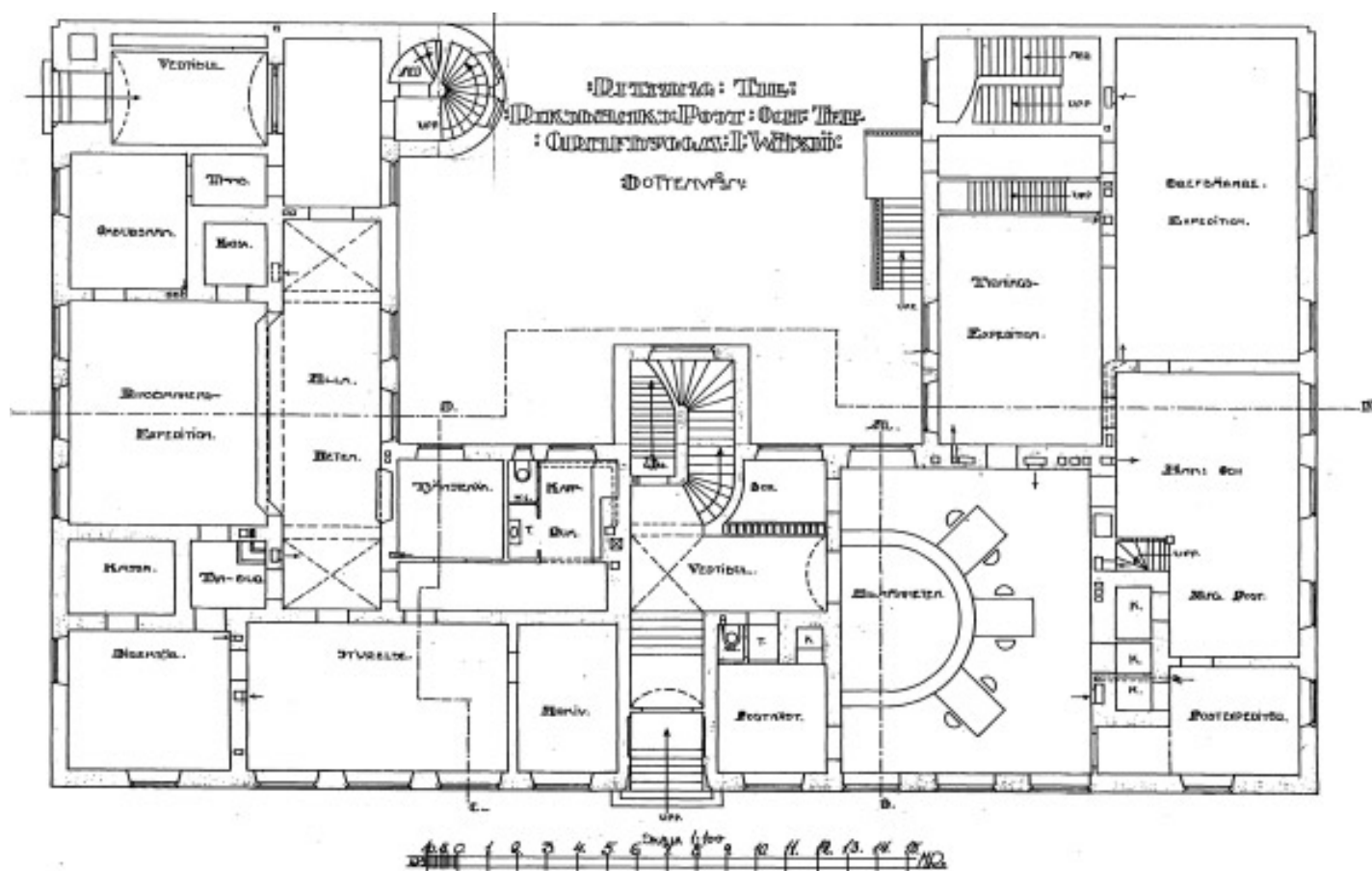
en apparatsal, samt kontorsutrymmen för de olika tjänstemännen. Den västra delen av andra våningen bestod av en stor lägenhet om sex rum och kök, avsedd för riksbankens avdelningsdirektör. På vindsvåningen fanns, förutom förråd och två mindre lägenheter, de stora salar som telegrafverket behövde för sin tekniska utrustning.

Hyreskontrakt med generalpoststyrelsen och telegrafstyrelsen skrevs på hösten 1911. Men det dröjde till juli 1912 innan telegraf- och telefonfunktionerna var fullständigt installerade. Växjö fick sin första telegraf redan 1856, vilken placerades i landssekreterare Holmgrens hus på Kronobergsgatan 8. 1881, samtidigt som riksbanken etablerades i Växjö, kom den första telefonförbindelsen. Den drevs till en början av en privat telefonförening med abonnenter inom staden. 1892

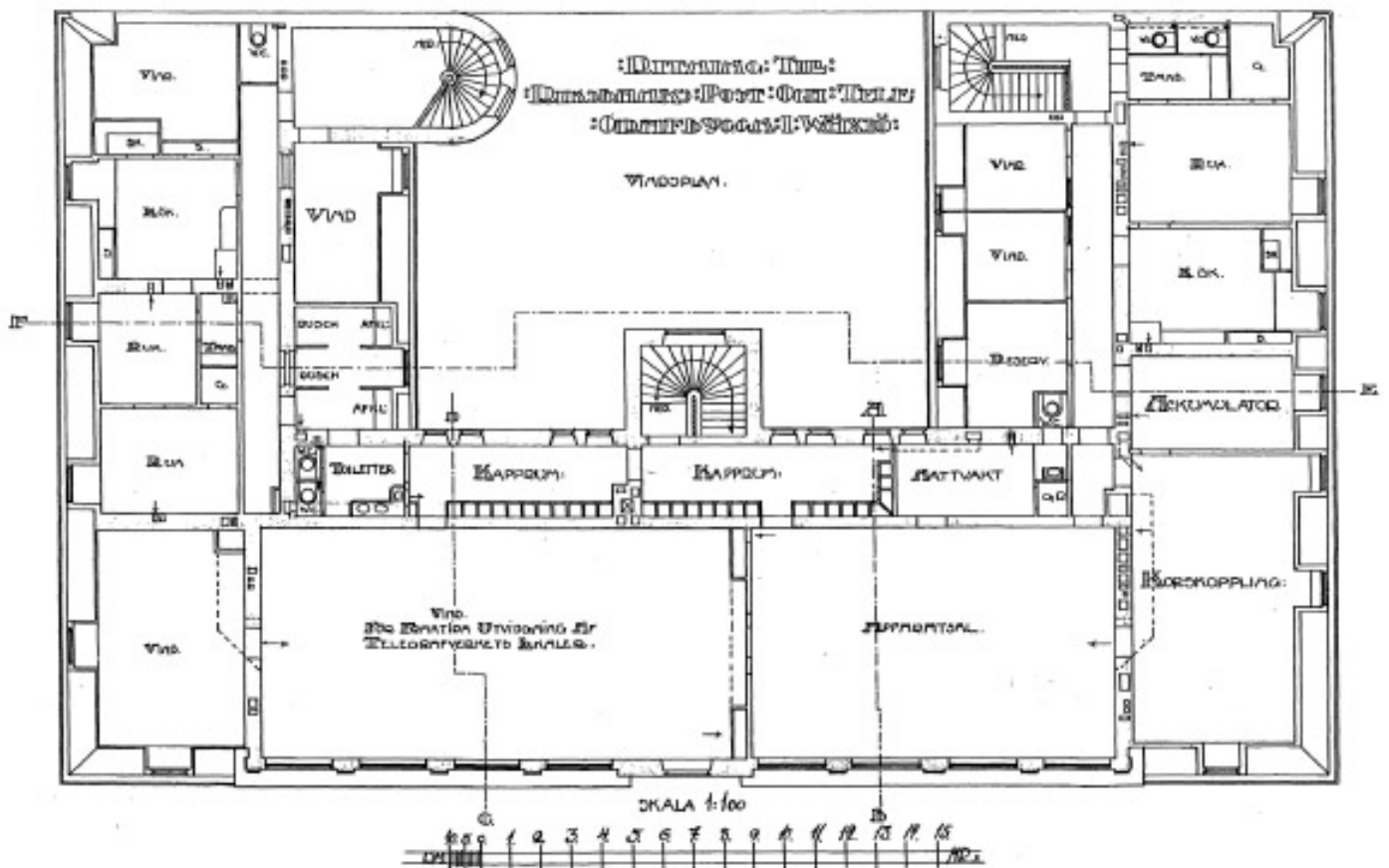
var 102 abonnenter anslutna och 1905 var antalet uppe i 340. Då hade telefonföreningen fått en gemensam driftscentral på Norra Järnvägsgatan. Det var denna som 1912 flyttade in i riksbankshuset. Ett hundratal personer var då anställda vid televerket i Växjö, vilket innebar att det var en av stadens största arbetsplatser. Redan från början var majoriteten av de anställda inom telefonistyrket kvinnor.

Postkontor hade funnits i Växjö ända sedan postväsendet tog form på 1600-talet. Men det fanns ingen särskild byggnad för ändamålet, utan kontoret följde med postmästarens bostad. På det sättet ambulerade verksamheten inom staden fram till 1911, då man fick fasta lokaler i riksbankshuset. Då fanns 25 anställda vid postverket i Växjö. 1947 fick posten egna lokaler på Norrgatan och flyttade ut från riksbankshuset.

På originalritningen till bottenvåningen kan man se att lokalerna för riksbank och post var tydligt åtskilda.
Foto: Stadsbyggnadskontoret, Växjö kommun.

Vindsvåningen var från början telefonisternas arbetsplats, och intill den fanns bostadsrum för bland andra vaktmästaren.
Foto: Stadsbyggnadskontoret, Växjö kommun.

Jugendarkitekturens fasader var ofta släta och utan ornamenteringar. Utsmyckningen skedde istället vid entréer och burspråk. Här en närbild av Post- och Televerkets port vid Storgatan. Foto: Thomas Lissing.

Sonden. nr _____

TELEGRAM.

Årybruk
Vaxjö

Till abonnent
1000 Inspekt
16,42 Person

KUNGL. TELEGRAFVERKET.

App. nr 2

Klass	Inlämnat i	St.	Ord	År	Datum	Ad.
	Jönehöping	01783	7	1931	258	16.40
Sj.-anm.						

Pannan avgick den 22

Browin

Form. 205-2519

Sel. av _____ Exp. av Sean

Litografiska A.-B., Stockholm, Pris 80, 1,000,000

Telegrafverket tog emot och lämnade telegram, liksom detta som adresserats till Åry bruk år 1931.

Foto: Thomas Lissing.

Förändringar i verksamhet och fastighet

Av exteriören har man rätt att begära en större monumentalitet än för kontorsbyggnaden, men inte en blott representativ. Det är monumentalitet nog att ge en enkel symbol för det moderna kommersiella livets hjärna. En slät kubisk exteriör, ett värdigt lugn, en till åtbörden återhållsam men medveten storhet.

(Ingen skyltning behövs för att man ska förstå att byggnaden hyser en bank.)

Konsthistorikern Gregor Paulsen, i Den nya arkitekturen, 1916.

Riksbanken, liksom andra banker, annonserade regelbundet i lokaltidningarna om sina in- och utlåningsräntor. Foto: Thomas Lissing.

De mynt som användes 1911 fanns både i guld, silver och koppar. Pengar från Mynt-kabinettet, Smålands museum/Kulturparken Småland AB. Foto: Thomas Lissing.

Televerkets hus

På fotografiet från 1912 kan man se att fasaden ursprungligen hade en mörkare fasad som kontrasterade mot de vitputsade lisenerna, samt färgade fönsterbågar. Foto: Anna Blom, Smålands museum/Kulturparken Småland AB.

Det är idag svårt att tänka sig vilket monumentalt intryck riksbankens hus gav när det stod färdigt 1911. Något år senare byggdes på motsstående sida av torget Sydsvensk kreditaktiebolaget ett nytt bankhus som kom att skapa balans i proportionerna. Andra fastigheter följde, och så småningom har skalan förskjutits så att riksbanken inte längre hör till de mest dominerande inslagen vid torget.

Med de skiftande behoven har efter hand riksbankens inre förändrats kraftigt. Åtskilliga tillbyggnader och ombyggnader har skett, och så småningom helt suddat ut den ursprungliga interiören. Redan ett år efter inflyttningen skedde en omfattande sanering i postens lokaler, då det visade sig att den färg man målat tak och väggar med var kraftigt arsenikhaltig och orsakade besvär hos personalen. Några år senare byggdes pakethantering ut mot innergården, och ett par decennier senare byggdes där ett valv som höjde upp gårdsplanen en dryg våning. I takt med att tekniken förfinades och verksamheten ändrade inriktning byggdes lokalerna om. 1938 infördes en automatstation för telefonin. Innan dess hade 75 telefonister arbetat här. Lägenheterna på andra våningen och vinden försvann till förmån för kontor, och telefoniverksamheten krävde allt mer plats när fler och fler Växjöbor anslöt sig till nätet. En tillfällig förbättring blev det då posten flyttade ut ur huset 1947, till ett nybyggt hus på Norrgatan. Telefonisterna fick då flytta ner från vinden till andra våningen, och på första våningen inreddes mer generösa utrymmen för allmän-

Televerkets hus

Detalj av bevarad säkerhetsdörr, utanför ett senare tillkommet valv i källaren.

Foto: Thomas Lissing.

En sedan länge övergiven arbetsplats i
Postverkets källare.
Foto: Thomas Lissing.

heten. Bland annat fanns tre telefonhytter för lokalsamtal och sju för rikssamtal. Men redan då hade telegrafverket köpt den intilliggande fastigheten Lyktan 2, för framtida expansion. Så småningom var en tillbyggnad oundviklig, och den blev verklighet i början av 1960-talet. Arkitekt för den nya delen, som helt bröt i stil med den gamla, var den ursprungliga arkitektens son; Lars Erik Lallerstedt. Telegrafstationen upphörde under 1976, och med den allt mindre utrymmeskrävande tekniken kunde Televerket på 1980-talet helt flytta sin verksamhet från den gamla byggnaden till den nya. Under samma

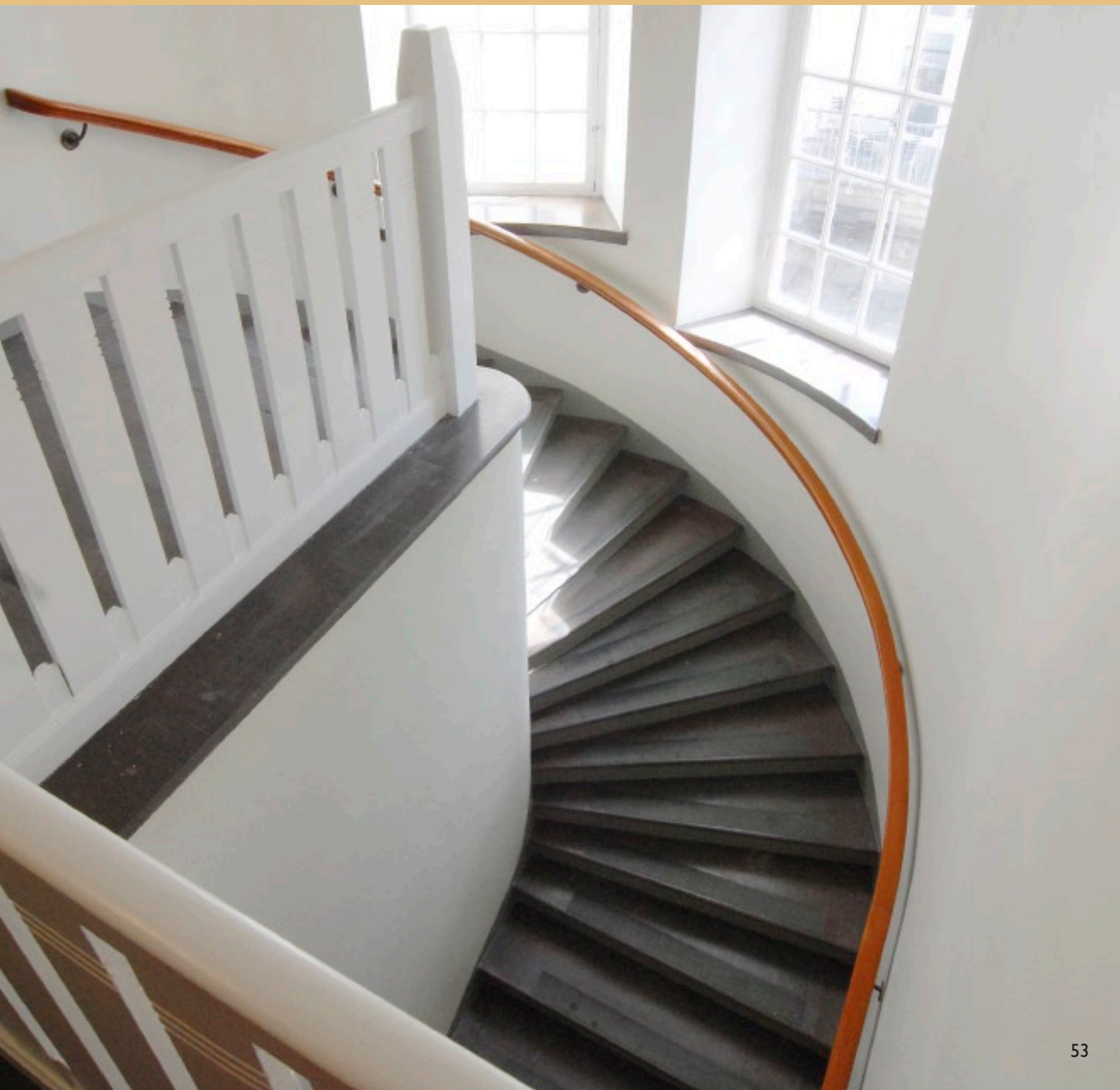
decennium flyttade även riksbanken sin verksamhet, till ett nybyggt hus på Linnégatan.

På 1990-talet, då annan bankverksamhet upptog hela fastigheten, omvandlades dess inre fullständigt. På bottenvåningen gjordes planlösningen till ett öppet kontorslandskap, medan de övre våningarna kontoriserats helt. Förutom det nordvästra trapphuset och en sparad innerdörr återstår idag i stort sett ingenting av byggnadens ursprungliga plan eller interiör.

Översta delen av det runda trapphuset, med steg i polerad kalksten och gedigna träräcken, är den bäst bevarade interiören i hela fastigheten.

Foto: Thomas Lissing.

Televerkets hus

Den tidigare innergården är sedan länge igenbyggd, och den nuvarande befinner sig högt över den ursprungliga marknivån.
Foto: Thomas Lissing.

Byggnadsminnet Televerkets hus

Den före detta riksbankens och televerkets exteriör är mycket välbevarad. Trots ett sentida skydd i lagen har inga större förändringar eller förvanskningar gjorts under åren, och huset utgör idag ett av Växjös tydligaste exempel på stadsbebyggelse i jugendstil. Fasaden har tidigare haft en något mörkare puts, som kontrasterat mer mot de ljusare listverken.

Lallerstedt inspirerades av det mer strama uttrycket i Wienerjugend när han ritade bankhuset, med sin monumentalitet och volym. Linjerna är förhållandevis enkla och lätta för att vara en så kompakt byggnad. Sockelns sandsten ger en horisontal riktning, som bryts av fasadens vertikala band av ljusare puts och den kampanilliknande frontespisen mot storgatan. Det voluminösa taket är typiskt för tidens arkitektur, liksom de nationalromantiskt småspröjsade fönstren. Dessa är rytmiskt placerade i grupperingar som förstärker fasadens riktning. Exteriören är enkelt ren i sitt uttryck, och de enda egentliga dekorationerna utgörs av de detaljerade portomfattningarna i huggen sten. I Wienerstilens anda saknar byggnaden något av tidens asymmetri och organiska lekfullhet. Eftersom huset skulle inge respekt som statlig inrättning, var detta säkert en högst medveten anpassning från arkitektens sida.

Televerkets hus ingår i riksintresset Växjö rutnätsstad. Det har ett stort kultur- och stilhistoriskt värde för stadsbilden och utgör ett karaktäristiskt inslag i miljön kring stortorget. Det

Före detta Riksbanken och Televerkets hus, sett från korsningen Linnégatan / Storgatan. Till höger skymtar den senare tillbyggnaden, ritad av arkitekt Lallerstedts son. Foto: Thomas Lissing.

Televerkets hus

Före detta Televerkets hus har idag en mycket ljus puts, där fasadens listverk knappt framträder.
Foto: Thomas Lissing.

Post- och Telegrafverkets innerdörrar sparades vid en tidigare renovering och sitter nu som blinddörrar i en annan del av fastigheten.
Foto: Thomas Lissing.

berättar om en epok då statliga verk manifesterade sin närvaro på landsorten med monumentala byggnader, och om tiden då Växjö började få ett mer stadsmässigt uttryck.

Televerkets hus förklarades genom ett riksdagsbeslut

som statligt byggnadsminne år 1993, i samband med dåvarande Televerkets ombildning. 1995 övergick fastigheten till att istället vara byggnadsminne, enligt 3 kap. § 7 lagen (1988:959) om kulturminnen.

På Riksbankens kontor i Växjö hanterades stora belopp, men det var ytterst få som hade dåtidens tusenlapp i plånboken. Sedel från Myntkabinetet, Smålands museum/Kulturparken Småland AB. Foto:Thomas Lissing.

Källförteckning

Arkiv:

Landsarkivet, Vadstena.

Riksarkivet, Stockholm.

Smålands museum, Växjö.

Smålandspostens arkiv, Växjö.

Stadsbyggnadskontoret, Växjö kommun.

Växjö stadsbibliotek.

Litteratur:

Andersson, Henrik O. och Bedoire, Fredric: Bankbyggande i Sverige, Stockholm 1981.

Andersson, Henrik O. och Bedoire, Fredric: Svensk arkitektur. Ritningar 1640-1970, Stockholm 1986.

Eriksson, Eva: Den moderna stadens födelse. Svensk arkitektur 1890-1920, Stockholm 1990.

Lepasoon, Urve: Byggnaders särdrag, En stilhistorisk handbok 1880-1960, Boverket Karlskrona 1996.

Nilsson, Staffan: Lallerstedt Redivivus – Kungl. Tekniska Höskolan, Stockholm 1997.

Platbärdzis, Aleksandrs: Sveriges sedlar 1661-1961, Lund 1963.

Tahvanainen, K. V: 140 år i ledningen. Televerket 1853-1993, Karlshamn 1993.

Thor, Lars: Växjö centrum – Kulturhistorisk byggnadsinventering och bevarandeförslag, Växjö 1976.

LÄNSSTYRELSEN
I KRONBERGS LÄN

Kulturmiljöenheten
Länsantikvarie
Margit Forsström
0470-864 88

BESLUT

Datum
1995-11-16

Ärendenummer
221-7515-95

Fastighetsaktiebolaget Telaris
Förvaltningskontor
Box 553
291 25 Kristianstad

Förklaring om övergång till byggnadsminne avseende
Televerkets hus, f.d. Riksbankshuset, kv Lyktan 4,
VÄXJÖ

FÖRKLARING

Länsstyrelsen förklarar härmed enligt 3 kap 7 §
lagen (1988:950) om kulturminnen att Televerkets
hus, f.d. Riksbankshuset i Växjö, har övergått till
att bli byggnadsminne från att ha varit statligt
byggnadsminne.

SKYDDSFÖRESKRIFTER

1. Televerksbyggnadens gatufasader och takregion får
inte rivras eller till sitt yttre byggas om eller på
annat sätt förändras.
2. Byggnaden skall underhållas så att den inte
förfaller. Vård- och underhållsarbeten skall utföras
med traditionella byggnadsmaterial och metoder på
ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte
minskar.

Om det av särskilda skäl är nödvändigt att ändra
byggnadsminnet i strid med skyddsföreskrifterna
skall ansökan om tillstånd enligt 3 kap 14 §
kulturminneslagen inges till Länsstyrelsen.

REDOGÖRELSE FÖR ÄRENDET

Byggnaden förklarades enligt regeringsbeslut den 24
juni 1993 för statligt byggnadsminne. Härvid
fastställdes också de av Riksantikvarieämbetet
utarbetade skyddsföreskrifterna för byggnaden.

Den 1 juli 1993 ombildades Televerket varvid bl.a.
fastighetsaktiebolaget Telaris bildades för
förvaltning av de byggnader som tidigare varit i
Televerkets ägo.

Postadress	Gatuadress	Telefon	Telefax	Postgiro
351 86 VÄXJÖ	Kungsgatan 8	0470-860 00	0470-862 30	1 51 77-5
<small>71-5-1111</small>				

Fint arbetad sandsten, släthuggen granit och hamrad metall möts i fasaden. Tidstypiska element för jugendepokens arkitektur.
Foto: Thomas Lissing.

inlöser vid anfordran denna sedel ä

100 KRONOR

SVEA RIKSBANKEN

100 KRONOR

med guldmünt
enligt lagen om rikets münt af den 30 Maj 1875

100 KRONOR

inlöser vid anfordran denna sedel ä
med guldmünt af den 30 Maj 1875

